

Wojciech Łysek, *Zadanie Polski jest na wschodzie. Polityka piśsudczyków wobec nierosyjskich narodów byłego Cesarstwa Rosyjskiego (1921-1940)*, ISP PAN, Warszawa 2020, ss. 436, ISBN 978-83-66819-00-9

Federacja Rosyjska jest bez wątpienia państwem o pierwszorzędnym znaczeniu strategicznym w skali globalnej. Jest także jednym z kluczowych punktów odniesienia dla polskiej geopolityki. Dlatego rozważania nad jej historią – w szczególności w odniesieniu do Polski – stanowią ważny element konstruowania wniosków i postulatów w kontekście długofalowej polityki Warszawy.

Kiedy się spogląda na demografię rosyjską przykuwa uwagę jej mozaika etniczna. W 2010 roku Rosję zamieszkiwało 142 860 tys. obywateli, z czego 111 017 tys. określało się mianem Rosjan. Państwo to bowiem zamieszkuje także: Tatarzy, Ukraińcy, Baszkirzy, Czuwasze, Czeczeni, Ormianie, Awarowie, Mordwini, Kazachowie, Dargijczycy, Udmurci, Maryjczycy, Osetyńczycy, Białorusini, Kabardyjczycy, Kumycy, Jakuci, Lezginie, Buriaci, Ingusze, Niemcy i szereg innych grup etnicznych¹. Co więcej Rosjanie przeżywają poważny kryzys natury demograficznej, przejawiający się niskim wskaźnikiem urodzeń w zestawieniu z poziomem śmiertelności. W konsekwencji w skali roku zmniejsza się zaludnienie o ok. 700 - 900 tys osób. Spadek zaludnienia potęgują liczne zjawiska patologiczne takie jak choroby, wyniszczające uzależnienia, samobójstwa i morderstwa. Według oficjalnych danych ponad połowa Rosjan rodzi się z chorobami².

Niepokojącym zjawiskom towarzyszy napływ ludności z byłych sowieckich republik i Chin³. Co prawda kompensuje on niektóre trudności natury demograficznej, ale zarazem stanowi kolejne wyzwanie. Państwo z wieloma mniejszościami musi liczyć się z różnymi trudnościami, protestami itp. zjawiskami, które potencjalnie

¹ P. Eberhardt, *Skład narodowościowy ludności Federacji Rosyjskiej na przełomie XX i XXI wieku*, „Studia z Geografii Politycznej i Historycznej”, t. 5, 2016, s. 222.

² O. Wasiuta, *Problemy demograficzne Federacji Rosyjskiej*, „Przegląd Geopolityczny”, nr 38, 2019, s. 88-89.

³ Tamże, s. 88.

mogą występować. W tym wypadku szczególną uwagę przykuwa ludność chińska, gdyż Pekin wraz ze wzrostem znaczenia politycznego i militarnego manifestuje coraz głośniejsze żądania odnośnie udziału w kreowaniu porządku politycznego w skali globalnej. W razie jakichkolwiek nieporozumień z Moskwą liczna mniejszość chińska na terenie Federacji Rosyjskiej będzie stanowić kartę atutową w talii Pekinu.

Zatem specyficzna natura etniczna rosyjskiego państwa skłania do brania pod uwagę tego elementu w polityce Warszawy i jej sojuszników. Z tego powodu warto bacznie studiować doświadczenia na gruncie współpracy Polski i innych państw z mniejszościami narodowymi Rosji w przeszłości. Przeszłość stanowi w tym wypadku inspirujący i pouczający rezerwuar.

Dlatego ważną pozycją na rynku księgarskim wydaje się być praca Wojciecha Łyska pt.: *Zadanie Polski jest na wschodzie. Polityka piłsudczyków wobec nierosyjskich narodów byłego Cesarstwa Rosyjskiego (1921-1940)*, poświęconą w głównej mierze ruchowi prometejskiemu. Autor – jak sam pisze – postawił sobie za cel wyjaśnienie: *czy o niepowodzeniu polityki wschodniej, czyli działań skierowanych na zewnątrz, przesądziło lekceważenie «unctim» między nią a równoczesnym brakiem zgody na spełnienie aspiracji mniejszości słowiańskich na obszarze II Rzeczypospolitej, czy też stały za tym inne czynniki. W niniejszej pracy zasadne wydaje się zatem ustalić: z czego wynikały złudzenia części zwolenników Marszałka odnośnie do ewentualnego konfliktu z bolszewicką Rosją. Stąd też prześledzona zostanie polityka piłsudczyków wobec narodowości byłego Cesarstwa Rosyjskiego*⁴.

Autor w toku prac nad monografią przestudiował liczną literaturę i źródła, co widać po analizie bibliografii. W jej skład wchodzi szereg opracowań naukowych; liczne tytuły prasowe; wspomnienia, pamiętniki, wywiady, przemówienia, diariusze; publicystyka polityczna; dokumenty publikowane oraz źródła archiwalne. Na tym gruncie pewne wątpliwości budzi tylko wykorzystanie źródeł archiwalnych, jest ich bowiem stosunkowo niewiele, ledwie czternaście zespołów z czterech archiwów (Archiwum Akt Nowych – 10 zespołów, Centralne Archiwum Wojskowe – 1 zespół, Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce – 1 zespół, Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie – 2 zespoły). Czy tak

⁴ W. Łysek, *Zadanie Polski jest na wschodzie. Polityka piłsudczyków wobec nierosyjskich narodów byłego Cesarstwa Rosyjskiego (1921-1940)*, Warszawa 2020, s. 16.

obszerny - geograficznie i czasowo - temat nie wymagałby głębszych kwerend archiwalnych?

Monografia została podzielona na cztery rozdziały w ujęciu chronologiczno-problemowym, co w wypadku opisywanego zagadnienia wydaje się krokiem w pełni uzasadnionym. Wybrane ramy czasowe także nie budzą zastrzeżeń. Swoją narrację zasadniczo Autor otworzył podpisaniem traktatu ryskiego, zaś zamykał na przełomie 1939/1940 roku.

W pierwszym rozdziale zostały zaprezentowane wydarzenia od marca 1921 roku do przewrotu majowego. Był to szczególny okres z perspektywy tematu monografii, gdyż wówczas to upadła federacyjna koncepcja Piłsudskiego, zaś jej miejsce z wolna zaczęła zajmować idea prometejska. W drugim rozdziale skupiono się na latach od 1926 do 1932 roku. Autor zauważył, że *przez te sześć lat dało się zaobserwować swoisty styl sprawowania władzy przez byłego Naczelnika Państwa. Jego wyjaśnienie może przybliżyć nas do odpowiedzi na pytanie o stosunek do narodowości byłego Cesarstwa Rosyjskiego zamieszkujących w Polsce i Związku Radzieckim*⁵. Ważną rolę dla tej części pracy, co spotkało się ze szczególną uwagą Wojciecha Łyska, były wydarzenia związane z pacyfikacją Galicji Wschodniej w 1930 roku, a także polityką wojewody Henryka Józewskiego. Ciekawie autor w kontekście właśnie idei prometejskiej opisał genezę polityki równowagi między dwoma wielkimi sąsiadami Polski. Kolejna część pracy została poświęcona idei prometejskiej w ostatnich latach życia Komendanta. To także schyłkowy okres idei prometejskiej. W końcu czwarty rozdział, obejmujący lata 1935-1939 ukazuje czytelnikom okoliczności powstania koncepcji asymilacji narodowej, którą realizowano m.in. pod sztandarami Obozu Zjednoczenia Narodowego.

W toku narracji autor nie boi się stawiania własnych wniosków i opinii, formułuje je w oparciu o klarowny i jasny proces analizy zebranego materiału. Książka, co już zostało wspomniane, porusza ważne zagadnienie także z perspektywy współczesnej i stanowi istotny wkład w rozumienie polityki polskiej względem mniejszości narodowych w Rosji, a także jest istotnym wkładem na rzecz rozumienia polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej.

Grzegorz Kała

⁵ Tamże, s. 24.